

DOI <https://doi.org/10.32405/2308-3778-2022-26-2-184-193>

УДК 374.37.01:061.215 (4/9)

ORCID ID <https://orcid.org/0000-0002-9958-5226>

Наталія Харченко,

*кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник,
Інститут проблем виховання НАПН України,
м. Київ*

ДІЯЛЬНІСТЬ ДИТЯЧИХ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ТА ОБ'ЄДНАНЬ У ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ: АНАЛІЗ ТА ТЕНДЕНЦІЇ

Анотація. *Актуальність виховання дітей та молоді зумовлюється не лише посиленням глобальних цивілізаційних трансформацій, а й, в першу чергу, зазіханням з боку держави-агресора на територіальну та суверенну цілісність держави Україна, що спричинило динамічні зміни в мисленні, ціннісних орієнтаціях і моралі зростаючого покоління.*

В умовах війни Україна не припиняє діяльність по створенню та функціонуванню соціальних інститутів в громадському секторі. Громадські дитячі організації та об'єднання є важливим і самостійним соціальним інститутом в українському соціумі, які здатні відповідати на запити суспільства та виклики сьогодення.

Метою статті є висвітлення особливостей функціонування дитячих та молодіжних громадських організацій та об'єднань в умовах воєнного стану. Основними завданнями є: огляд нормативно-правового забезпечення діяльності молодіжних / дитячих громадських організацій; аналіз результатів опитування дорослих лідерів та координаторів дитячих громадських організацій та об'єднань; висвітлення практик роботи громадських організацій в умовах воєнного стану.

Співробітниками лабораторії морального, громадянського та міжкультурного виховання було проведено опитування щодо особливостей функціонування та діяльності дитячих громадських організацій та об'єднань в умовах війни.

Окреслено актуальні завдання для подальшого функціонування дитячих громадських об'єднань, охарактеризовано труднощі, з якими стикнулися дитячі громадські організації в умовах війни.

Визначено, що в умовах воєнного стану їхня діяльність ускладнюється (а часто просто унеможлиблюється) рядом факторів, зокрема: неможливість проводити роботу через воєнні дії та евакуацію дітей; відсутність фінансових ресурсів для діяльності організації; зміна місця проживання дорослих лідерів та виховників тощо.

Описано приклади волонтерських ініціатив різних громадських організацій, окреслено напрями державної молодіжної політики, яка опікується питаннями функціонування дитячих та молодіжних громадських організацій та активно долучає їх до вирішення важливих та актуальних запитів суспільства.

Ключові слова: *дитячі та молодіжні громадські організації, дитячий і молодіжний рух, молодіжна політика, воєнний стан, інститути громадянського суспільства.*

© **Наталія Харченко, 2022**

Вступ. *Актуальність виховання дітей та молоді зумовлюється не лише посиленням глобальних цивілізаційних трансформацій, а й, в першу чергу, зазіханням з боку держави-агресора на територіальну та суверенну цілісність держави Україна, що спричинило динамічні зміни в мисленні, ціннісних орієнтаціях і моралі зростаючого покоління.*

Громадські дитячі організації та об'єднання є важливим і самостійним соціальним

інститутом в українському соціумі, які здатні відповідати на запити суспільства та виклики сьогодення. Взаємодія на партнерських засадах з державними органами і установами, суспільними рухами, робить їх дієвим партнером інших соціальних інститутів у розбудові громадянського суспільства та вихованні сучасних дітей.

Дитячий і молодіжний рух України, виховний потенціал якого не використовується повною мірою, може і має відігравати значну роль у формуванні громадянина-патріота. У таких громадських об'єднаннях діти та учнівська молодь отримують необхідні соціальні знання та уміння, реалізують особистісний ресурс у соціально значущих справах, розвивають свої здібності та особистісні якості, виявляють ініціативу й активність, задовольняють власні інтереси і очікування, беруть участь у прийнятті важливих для них рішень, вчаться демократичних принципів.

Дитячий рух ґрунтується на солідарній соціальній активності та ініціативності дітей та учнівської молоді у партнерстві з дорослими. Він спрямований на реалізацію прав дітей та молоді на участь у житті суспільства та прийняття рішень; сприяє реалізації їх інтелектуального, фізичного, творчого потенціалу та є інструментом найбільш дієвої соціалізації молодого покоління. Важливість тієї частки роботи, що можуть брати на себе дитячі громадські організації зумовлює необхідність їх підтримки з боку держави, створення правових, економічних, організаційних, соціальних умов для самореалізації дітей, зокрема у суспільно значущих справах [5].

Мета та завдання. Метою статті є висвітлення особливостей функціонування дитячих та молодіжних громадських організацій та об'єднань в умовах воєнного стану.

Основними завданнями є: огляд нормативно-правового забезпечення діяльності молодіжних / дитячих громадських організацій; аналіз результатів опитування дорослих лідерів та координаторів дитячих громадських організацій та об'єднань; висвітлення практик роботи громадських організацій в умовах воєнного стану.

Методи дослідження. Для досягнення мети та вирішення завдань дослідження було використано теоретичні, емпіричні та статистичні методи зведення й обробки даних:

теоретичні: аналіз нормативно-правового забезпечення діяльності дитячих та молодіжних громадських організацій та об'єднань, спеціальної літератури з досліджуваної проблематики, аналіз, порівняння та узагальнення результатів попередніх досліджень;

емпіричні: аналіз змісту документації, експертна оцінка.

статистичні: кількісний і якісний аналіз даних, систематизація та аналітичне групування даних за істотними ознаками, підбиття групових та загальних підсумків.

Співробітниками лабораторії морального, громадянського та міжкультурного виховання було проведено опитування щодо особливостей функціонування та діяльності дитячих громадських організацій та об'єднань в умовах війни.

Учасники анкетування: дорослі лідери та координаторів дитячих громадських організацій та об'єднань.

Географія анкетування: 17 обласних осередків (Вінницька, Донецька, Житомирська, Закарпатська, Івано-Франківська, Київська, Луганська, Одеська, Рівненська, Тернопільська, Харківська, Херсонська, Хмельницька, Черкаська, Чернівецька, Чернігівська та м. Київ).

Період проведення анкетування: травень 2022 року.

Результати дослідження. Більш ніж 30-річна історія становлення освітньо-виховного простору незалежної України формувалася в умовах впливу на неї і водночас її вирішальної зворотної дії на перебіг таких базових трансформаційних процесів, як:

- утвердження незалежності, суверенітету і самодостатності великої країни – України;
- докорінна зміна, усебічна демократизація суспільних відносин та їх закріплення в Основному законі, зокрема в частині освіти;
- переведення економіки на ринкові засади;
- безумовна європейська і євроатлантична інтеграція;
- прискорення науково-технологічного прогресу і загострення глобальної конкуренції на інноваційній основі;
- інформатизація, цифровізація, інтелектуалізація усіх сфер життя;
- зростання суспільної напруженості через російську агресію і пандемію COVID-19, екологічну небезпеку;
- вирішальна і незмінна роль людини, людського потенціалу і капіталу в розв'язанні проблем розвитку людства [3].

В умовах війни Україна не припиняє діяльність по створенню та функціонуванню соціальних інститутів в громадському секторі.

За даними Міністерства молоді та спорту України наслідок збройної агресії рф близько 40 % молоді в Україні були змушені залишити власні домівки. Понад 2 мільйони молодих людей стали внутрішньо переміщеними особами та ще близько 2 мільйони виїхали

за межі країни». До війни в Україні функціонувало понад 300 молодіжних центрів та просторів. Станом на серпень 2022 року працює 121 молодіжний центр, а 95 – зруйновані, пошкоджені чи окуповані. Також 68 % молодіжних працівників та працівниць вимушені були виїхати зі своїх регіонів, а лише 37,6 % мають можливість здійснювати молодіжну роботу [2].

Ситуація, що склалася негативно вплинула на діяльність громадських організацій. Наприклад, на відміну від попередніх років, коли відбувалося стабільне зростання та створення громадських організацій з року в рік, загальний рівень сталості розвитку організацій громадянського суспільства залишився незмінним. Відповідно до даних Державної служби статистики України, на 1 січня 2021 року було зареєстровано 92 470 громадських організацій, 1 875 громадських спілок, 26 651 релігійна організація, 28 713 профспілок, 317 творчих спілок, 19 812 благодійних організацій та 1 649 органів самоорганізації населення. До цих даних не входять ОГС, зареєстровані на території Автономної Республіки Крим і міста Севастополь, оскільки до них немає доступу [1].

На сьогодні, за даними Державної служби статистики в Україні зареєстровано більш ніж 1300 дитячих громадських організацій.

Втім, в умовах воєнного стану їхня діяльність ускладнюється (а часто просто унеможлиблюється) рядом факторів, зокрема, неможливістю проводити роботу через воєнні дії та евакуацію дітей; відсутністю фінансових ресурсів для діяльності організації; зміною місця проживання дорослих лідерів та виховників тощо.

За результатами опитування, повністю функціонують та продовжують діяльність в звичному форматі 15 % організацій. Переважно це стосується організацій, які знаходяться у центральних та західних областях України, де не ведуться воєнні дії. Відновили роботу, яка носить спорадичний характер 24,5 % організацій. 60,5 % організацій тимчасово припинили діяльність. В першу чергу це пов'язано з неможливістю проводити роботу через воєнні дії та евакуацію дітей – членів дитячих об'єднань (рис. 1).

Рис. 1. Діаграма 1. Діяльність дитячих громадських організацій в умовах воєнного стану
Серед дорослих лідерів більше третини виїхали за кордон (35,5 %). Змінили місце проживання всередині країни 41 %. Залишилися вдома 23,5 % виховників.

Опитування щодо необхідності змін у роботі дитячого об'єднання виявило певні запити від практиків (рис. 2). На їхню думку найважливішими та найактуальнішими завданнями для подальшого функціонування дитячих громадських об'єднань є:

- залучення до роботи дитячих організацій дитячих психологів (97,5 %);
- переформатування планів роботи організації відповідно до воєнних умов (87,5 %);
- відмова від проведення конкурсів (70 %);
- відновлення роботи «Школи вартового лідера» (52,5 %);
- переформатування традиційних конкурсів на фестивальну активність (47,5 %);
- акцентування уваги на проєктній діяльності та проєктному навчанню (45 %).

Рис. 2. Діаграма 2. Необхідні зміни у роботі дитячого об'єднання.

Серед труднощів, з якими стикнулися дитячі громадські організації в умовах війни виявилися наступні:

- припинення роботи дорослих (координаторів) у організації через зміну місця проживання, зміну місця роботи, відсутність вільного часу для громадської діяльності, необхідність пошуку додаткових фінансових джерел для сім'ї (82,5 %);

- відсутність фінансових ресурсів для діяльності організації та відсутність можливостей їх знайти (72,5 %);

- припинення дитячої активності через необхідність приділити більшу увагу власній сім'ї, навчанню (72,5 %);

- зміщення фокусу уваги членів організації у позаробочий час на волонтерську діяльність для допомоги постраждалим від війни цивільним особам та військовим (волонтерство із гуманітарною допомогою, пошуком ресурсів для військових тощо) (62,5 %) (рис. 3).

Рис. 3. Діаграма 3. Труднощі, з якими стикнулися дитячі громадські організації в умовах воєнного стану

Відтак, основними завданнями, на яких важливо зосередити роботу організації (зараз або коли вона відновить діяльність) визначено такі:

- проведення об'єднаних семінарів, тренінгів, навчань (97,5 %);
- створення реплікативних тренінгових матеріалів та проєктів для членів організацій (85 %).
- підтримка членів організації через онлайн-зустрічі (72,5 %).

Таким чином, через унеможливлення ведення традиційної діяльності, змінилися формати роботи організацій громадянського суспільства. На перший план вийшли потреби військових, армії, гуманітарні та інформаційні виклики, які потребують переосмислення та переакцентування діяльності.

Обговорення. Відповідно до потреб, які вимагають залучення кожного громадянина на держави, дитячі громадські організації переорієнтовують свою діяльність, створюють та реалізують власні ініціативи та активно долучаються на допомогу армії та постраждалим внаслідок збройної агресії. Прикладом такої роботи можуть слугувати волонтерські ініціативи різних громадських організацій: допомога військовим (збір медикаментів, амуніції, техніки тощо), гуманітарна підтримка громад, робота з дітьми та молоддю, створення дозвіллевих, освітніх та розвивальних програм, порятунок тварин, інформаційна

підтримка тощо.

Молодіжна політика держави, яка опікується питаннями функціонування дитячих та молодіжних громадських організацій, активно долучає їх до вирішення важливих та актуальних запитів суспільства.

Зокрема, здійснені заходи на державному рівні, спрямовані на вирішення наявних проблем. Створено та запущено Національну Волонтерську Платформу, онлайн-портал, який в умовах війни працює як платформа для допомоги як військовим, так і цивільному населенню, створену за підтримки Мінмолодьспорту та ЮНІСЕФ, Softserve у партнерстві з Українською волонтерською службою.

Із метою створення взаємодії між державними та громадськими організаціями та цивільним населенням Мінмолодьспортом в рамках діяльності платформи «СпівДія» запущено діяльність 23 Співдія хабів у 18 регіонах України (Волинській, Житомирській, Івано-Франківській, Київській, Львівській, Тернопільській, Харківській, Хмельницькій, Черкаській, Чернігівській, Миколаївській, Одеській, Сумській, Вінницькій, Дніпропетровській, Полтавській, Запорізькій областях та м. Києві) [4].

Завданням Співдія хабів є підтримка цивільного населення, особливо молоді, щодо забезпечення її основоположних прав, надання психологічної та юридичної підтримки, супроводу та адаптації до життя під час війни, а також надання допомоги щодо підтримки, становлення, пошуку молоді людини в новій українській поствоєнній реальності.

Оскільки молодіжні центри є зрозумілими та доступними для молоді, саме вони зможуть пришвидшити процес адаптації та включення молоді до нових суспільних процесів. Із цією метою серед основних послуг, що надаються Співдія хабами, є: гуманітарна допомога населенню: їжа, засоби гігієни, одяг, матраци, побутова техніка тощо; психологічна підтримка: формування і підтримка на належному рівні психологічного стану цивільного населення, зокрема молоді щодо адаптації у суспільному житті під час війни та у пост воєнний період; юридична підтримка: інформування цивільного населення, зокрема молоді про права та обов'язки під час війни в Україні, консультування щодо прав і можливостей жінок і чоловіків; створення дитячого простору для розвитку неформальної освіти серед дітей та молоді (Співдія діти); забезпечення роботи кар'єрних консультантів для молоді, які допоможуть молодим людям адаптуватися в нових умовах та знайти роботу в Україні; розвиток напряму Співдія підприємництво з метою підтримки молодих підприємців в

Україні для відновлення економіки [4].

Висновки. Дитячі та молодіжні об'єднання привертають все більше уваги з боку суспільства та держави, оскільки на практиці доводять спроможність до ефективних суспільних перетворень.

Виклики сьогодення стали двигуном благодійної діяльності для багатьох дитячих громадських організацій та об'єднань, потребою в активних діях, які характеризуються новизною, випередженням, нетрадиційними способами вирішення соціальних проблем та суперечностей, творчим ставленням до справи, лідерством і, разом із тим, відповідальністю за свої дії.

Список використаних джерел

1. Індекс сталості розвитку організацій громадянського суспільства в Україні у 2020 році. URL: https://drive.google.com/file/d/1QGzzMczF56w8Vv_sIjSsvw9wBHhRULyK/view (дата звернення: 12.08.2022).
2. Мінмолодьспорту активізує співпрацю з польськими фондами задля збільшення обсягів допомоги Україні. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/minmolodsportu-aktyvizuie-spivpratsiu>. (дата звернення: 12.08.2022).
3. Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні: монографія / Нац. акад. пед. наук України ; [редкол.: В.Г. Кремень (голова), В.І. Луговий (заст. голови), О.М. Топузов (заст. голови)]; за заг. ред. В.Г. Кременя. Київ: КОНВІ ПРИНТ, 2021. 384 с. (До30-річчя незалежності України). DOI: <https://doi.org/10.37472/NAES-2021-ua>
4. Напрями розвитку молодіжної політики під час війни та роль молоді у цих процесах. URL: <https://mms.gov.ua/news/rozvitku-molodizhnoyi-politiki-pid-chas-vijni-ta-rol-molodi-u-cih-procesah>. (дата звернення: 12.08.2022).
5. Окушко Т. К., Петрочко Ж. В., Кириченко В. І., Пашченко О. В., Сокол Л. М., Харченко Н. В. Особистісно орієнтовані технології національно-патріотичного виховання учнівської молоді в громадських об'єднаннях. Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2018. 198 с.

References

1. *Indeks stalosti rozvytku orhanizatsii hromadianskoho suspilstva v Ukraini u 2020 rotsi* [Sustainability index of the development of civil society organizations in Ukraine in 2020]. Retrieved from https://drive.google.com/file/d/1QGzzMczF56w8Vv_sIjSsvw9wBHhRULyK/view
2. *Minmolodsportu aktyvizuie spivpratsiu z polskymy fondamy zadlia zbilshennia obsiahiv dopomohy Ukraini* [The Ministry of Youth and Sports will intensify cooperation with Polish funds in order to increase the amount of aid to Ukraine]. Retrieved from <https://www.kmu.gov.ua/news/minmolodsportu-aktyvizuie-spivpratsiu>.
3. Kremen, V. H. (Ed.). (2021). *Natsionalna dopovid pro stan i perspektyvy rozvytku osvity v Ukraini* [National report of the state and prospects of education development in Ukraine]. Kyiv: KONVI PRINT, 2021 DOI: <https://doi.org/10.37472/NAES-2021-ua>
4. *Napriamy rozvytku molodizhnoi polityky pid chas viiny ta rol molodi u tsykh protsesakh* [Directions of youth policy development during the war and the role of youth in these processes]. Retrieved from <https://mms.gov.ua/news/rozvitku-molodizhnoyi-politiki-pid-chas-vijni-ta-rol-molodi-u-cih-procesah>.
5. Okushko, T. K., Petrochko, Zh. V., Kyrychenko, V. I., Pashchenko, O. V., Sokol, L. M., & Kharchenko, N. V. (2018). *Osobystisno oriientovani tekhnolohii natsionalno-patriotichnoho vykhovannia uchnivskoi molodi v hromadskykh obiednanniakh* [Person-oriented technologies of national-patriotic education of student youth in public associations]. Kropyvnytskyi: Imeks-LTD.

*Nataliia Kharchenko,
PhD in Pedagogy, Senior Researcher,
Institute of Problems on Education of the NAES of Ukraine,
Kyiv*

ACTIVITIES OF CHILDREN'S PUBLIC ORGANIZATIONS AND ASSOCIATIONS DURING THE PERIOD OF MARTIAL LAW: ANALYSIS AND TRENDS

Abstract. *The urgency of educating children and youth is determined not only by the strengthening of global civilizational transformations, but also by the encroachment of the aggressor state on the territorial and sovereign integrity of the state of Ukraine, which caused dynamic changes in the thinking, value orientations and morals of the growing generation.*

In the conditions of the war, social institutions in the public sector of Ukraine does not stop to work. Public children's organizations and associations are an important and independent social institution in Ukrainian society, which are able to respond to the demands of society and today's challenges.

The purpose of the article is to highlight the peculiarities of the functioning of children's and youth public organizations and associations under the martial law. The main tasks are: to review the regulatory and legal support for the activities of youth / children's public organizations; to analyse the results of a survey of adult leaders and coordinators of children's public organizations and associations; to describe the practices of public organizations in the conditions of the martial law.

The scholars of the Laboratory of Moral, Civic and Intercultural Education conducted a survey on the functioning and activities of children's public organizations and associations in wartime conditions.

The current tasks for the further functioning of children's public associations are outlined. The difficulties faced by children's public organizations in wartime conditions are characterized.

It was determined that in the conditions of the martial law, their activities are complicated (and often simply impossible) by a number of factors, in particular: the impossibility of carrying out work due to military operations and the evacuation of children; lack of financial resources for the organization's activities; change of residence of adult leaders and educators, etc.

The examples of volunteer initiatives of various public organizations are described. The directions of the state youth policy are outlined, which takes care of the functioning of children's and youth public organizations as well as actively involves them in solving important and urgent requests of society.

Key words: *children's and youth public organizations, children's and youth movement, youth policy, martial law, institutions of civil society.*

Стаття надійшла до редакції 20.07.2022
Стаття прийнята до публікації 06.09.2022